

2021-09-22

Ert Dnr: Ku 2021/01812

Vårt Dnr: 35, u2021, 6/ds

Studieförbundens yttrande över delbetänkande ”Rätt mottagare Demokrativillkor och integritet” SOU 2021:66

Inledning

Studieförbunden har tagit del av remissen. Här nedan sammanfattar vi först våra övergripande och mer allmänna ståndpunkter för att därefter fördjupa oss i ett par av delbetänkandets förslag och resonemang.

Sammanfattning

- Studieförbundens uppfattar att det i dag råder ett oklart rättsläge avseende vilka personuppgifter en civilsamhällesorganisation måste dela med statliga myndigheter och välkomnar därför att frågorna utreds. Idag faller ett tungt ansvar på enskilda civilsamhällesorganisationer att navigera i förhållande till dataskyddsförordningen. Detta kan resultera i höga administrations- och utredningskostnader för organisationerna.
- Studieförbunden är i huvudsak positiva till utredningens förslag om en ny lag för behandling av personuppgifter i ärenden om stöd till det civila samhället. Studieförbunden vill särskilt understryka vikten av att den nya lagen ska säkerställa att dataskyddsförordningens krav på proportionalitet samt den registrerades grundläggande rättigheter och intressen efterlevs vid beslutsorganens handläggning av ärenden om stöd.
- Studieförbunden är även positiva till att det ska införas en ny bestämmelse om sekretess för uppgifter i ärenden om stöd i syfte att säkerställa ett lämpligt skydd för den personliga integriteten.
- Studieförbunden vill särskilt understryka vikten av att ha med båda perspektiven laglighet och lämplighet i den fortsatta beredningen av demokrativillkorens

utformning. Även kontrollåtgärder som inte är grundlagsstridiga kan innebära betydande inskränkande av civilsamhällets autonomi och därmed vara olämpliga.

Allmänna ståndpunkter

Studieförbunden vill inledningsvis upprepa några av de ståndpunkter som framfördes i samband med att Demokrativillkorsutredningen remissbehandlades.

Studieförbunden ser en risk med en ökad statlig styrning av folkbildningen och civilsamhället. Den frihet och bredd av åsikter som idag finns representerade inom folkbildningen, såväl som inom andra delar av civilsamhället, är en grundsten i en hållbar demokrati och en styrka som bör försvaras.

Det finns dessutom en överhängande risk för en omfattande utbyggnad av kontrollfunktionerna på ansvariga myndigheter om dessa får ansvar för att följa upp efterlevnaden av demokrativillkoren i alla bidragsberättigade organisationernas alla delar. En sådan ökad byråkratisering av bidragsgivningen till civilsamhället skulle dels riskera att öka den totala andelen statsbidrag som går till administration på bekostnad av verksamhet, dels innebära merarbete för förtroendevalda och ideellt aktiva ledare med att redovisa att bidrag används rätt. En väsentligt utbyggd statlig kontrollapparat är vare sig till gagn för civilsamhället eller demokratin.

Demokratiperspektivet är grundläggande i hela studieförbundens verksamhet. Men för att framgångsrikt värna demokratin, motverka utbildningsklyftor och stärka mångfalden i samhället måste studieförbunden också söka upp och möta de som är tveksamma eller kritiska till samhället och hur det utvecklas. Vi måste våga gå in i dialog och kunna ta debatt om grundläggande värderingar. De tio studieförbunden accepterar aldrig odemokratisk verksamhet, hat eller diskriminering i sina verksamheter. Det måste vi sätta stopp för direkt. Men folkbildningen ska inte heller låta pendeln slå över och dra oss undan alla svåra samtal. Det är av yttersta vikt att tillämpningen av demokrativillkoren inte får som konsekvens att de tio studieförbundens viktiga demokratifrämjande arbete hämmas av rädsla för att förlora statsbidrag.

Myndigheters personuppgiftsbehandling i relation till dataskyddsförordningens krav på proportionalitet

Frågan om myndigheters rätt att behandla personuppgifter från civilsamhällesorganisationer har under året aktualiserats inom studieförbundens verksamhet i och med att Riksrevisionen beslutat att genomföra en granskning av det statliga stödet till studieförbundens folkbildning.

I samband med denna utredning har Studieförbunden tagit hjälp av Agenda advokatbyrå för att utreda vilket lagstöd som finns för Riksrevisionens insamling av/begäran att ta del av personuppgifter samt vilka uppgifter studieförbunden kan lämna ut till Riksrevisionen utan att riskera att detta sker i strid med Dataskyddsförordningen eller annan dataskyddslagstiftning. Granskningen av studieförbunden är inte ett bidragsärende per se men har betydande likheter med de ärenden om stöd som avses i delbetänkandet. Därför finns det skäl att dela delar av advokaternas resonemang här.

Advokaterna konstaterar att mycket:

”talar för att Riksrevisionen, i detta fall, i och för sig har befogenhet att begära att få ta del av ett ”överflöd” av personuppgifter från studieförbunden, men att detta samtidigt strider mot gällande dataskyddslagstiftning och särskilt den grundläggande principen om uppgiftsminimering (dvs. att samtliga personuppgifter som behandlas ska vara

adekvata, relevanta och inte för omfattande i förhållande till ändamålet och att det inte är tillåtet att behandla fler personuppgifter än vad som behövs för ändamålet). Detta understryker att rättsläget är osäkert.

Ansvar för att Riksrevisionen inte begär att få ta del av ett överflöd av personuppgifter ligger som nämnt tidigare i avsnittet på Riksrevisionen. Samtidigt är studieförbunden ansvariga för de personuppgifter som förbunden behandlar, inklusive att dessa inte lämnas ut felaktigt till utomstående mottagare (...).

Allmänhetens intresse av insyn i statligt finansierad verksamhet ställs mot varje enskild deltagares rätt till skydd för sin personliga integritet. I dagsläget finns reglering, i svensk grundlag genom Regeringsformen, som anger att studieförbunden ska bistå Riksrevisionen med den hjälp och de uppgifter som begärs. Samtidigt saknas reglering avseende vilka personuppgifter som är nödvändiga för Riksrevisionens behandling, och därmed ska lämnas till Riksrevisionen i ärenden om stöd till det civila samhället.”

Advokatutredningen liknar på flera punkter vad som också konstateras i delbetänkandet. Studieförbundens erfarenhet är att det i hög grad fallit på de enskilda studieförbunden att navigera i förhållande till gällande dataskyddslagstiftning inom ett område där det saknas praxis och, i detta fall, även inhämta ett eget advokatutlåtande avseende lagligheten i att lämna ut enskildas personuppgifter.

Att enskilda organisationer i civilsamhället känner sig tvungna att anlita advokathjälp i en statsbidrags- och eller granskningsprocess, med syftet att värna sin deltagares personliga integritet och följa gällande lagstiftning, är ett typexempel på den typ av ökad byråkratisering av bidragsgivningen till civilsamhället som Studieförbunden tidigare varnat för. En sådan utveckling innebär dels att mindre pengar kan gå direkt till organisationernas kärnverksamhet, dels, och mer oroande, att mindre organisationer med små ekonomiska medel i praktiken stängs ute från att ta del av statliga bidrag eftersom ansökningsproceduren och/eller uppföljningen blir för kostsam.

Mot bakgrund av det oklara rättsläget välkomnar Studieförbunden utredningens förslag om en ny lag om behandling av personuppgifter i ärenden om stöd till det civila samhället.

Särskilt vill Studieförbunden understryka vikten av den nya lagen ska säkerställa dataskyddsförordningens krav på proportionalitet samt att lämpliga och särskilda åtgärder för den registrerades grundläggande rättigheter och intressen efterlevs vid beslutsorganens handläggning av ärenden om stöd.

Laglighet och lämplighet

I kapitel 10 konstateras att det inte kan anses grundlagsstridigt om en myndighet kräver in uppgifter om en civilsamhällesorganisations medlemmar som underlag för beslut om stöd.

Samtidigt kompletteras den slutsatsen med ett resonemang om lämplighet: ”Även om kontrollen i sig inte är grundlagsstridig finns det andra skäl till att det kan anses olämpligt att beslutsorganen granskar uppgifter om medlemmar. Det är i strikt mening inte fråga om att registrera enskildas åsikter, men i praktiken kan kontrollerna anses närma sig detta. Av denna anledning finns det skäl att vara försiktig när det kommer till granskning av uppgifter om medlemmar och det framstår därför som rimligt att granskningen inte utförs av själva beslutsorganet.” (SOU 2021:66, s. 180)

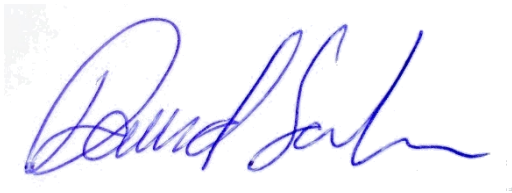
De tio studieförbunden har inte enskilda individer som medlemmar men samlar in personuppgifter för alla personer som deltar i studiecirkel och annan folkbildningsverksamhet. Frågan om inlämning av medlemsförteckningar rör alltså inte studieförbunden på ett direkt plan. Studieförbunden ställer sig däremot principiellt positiva till att utredningen landar i ett förslag om att uppgifter om antal medlemmar och andel medlemmar som anges i en ansökan om stöd ska granskas av en revisor, snarare än av beslutsorganet i sig.

Framför allt vill dock Studieförbunden lyfta fram det förhållningssätt som framförs i ovannämnda citat och ser att det är tillämpligt på många situationer där det allmännas vilja till kontroll av offentliga medel ställs mot civilsamhällets autonomi och individers integritet och rätten att organisera sig.

Även med initialt goda intentioner kan utvecklingen gå fort utför från att granska enskilda individer som är misstänkta för brott eller oegentligheter till att kontrollera stora grupper av medlemmar och deltagare, inte sällan med argumentet att ”den som inte gjort något fel inte har något att dölja”. Detta vore en mycket olycklig utveckling.

Studieförbunden vill sammantaget mana till försiktighet och understryka vikten av att ha med båda perspektiven laglighet och lämplighet i den fortsatta beredningen av demokrativillkorens utformning. Även kontrollåtgärder som inte är grundlagsstridiga kan innebära ett betydande inskränkande av civilsamhällets autonomi och därmed vara olämpliga.

Studieförbunden i samverkan

David Samuelsson
Generalsekreterare